

Resultaten van controles in 2017 op Nederlandse derogatiebedrijven en trends in de veehouderij.

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)
→ Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)
→ Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA)

Den Haag, 21 juni 2018

Samenvatting

In dit rapport worden de administratieve en fysieke controles beschreven die zijn uitgevoerd op bedrijven, die in 2015, 2016 en 2017 individuele derogatie van de Nitraatrichtlijn (91/676/EEG) hebben aangevraagd. In 2017 stonden 19.137 bedrijven als derogatiebedrijf geregistreerd. Deze bedrijven mochten, onder voorwaarden, 250 of 230 kilogram stikstof uit dierlijke mest per hectare gebruiken. Het areaal landbouwgrond waarop in 2017 deze derogatie van toepassing was, bedroeg ruim 839.000 hectare. De opgegeven oppervlakte is de afgelopen jaren vrij constant.

Administratieve controles worden uitgevoerd door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) en fysieke controles door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA).

Administratieve controle

Administratieve controle van alle derogatiebedrijven vindt plaats bij RVO.nl aan de hand van bekende gegevens over o.a. percelen, dieren, mestproductie en mestaf- en aanvoer van landbouwbedrijven. Bedrijven die van derogatie gebruik maken zijn verplicht om gedetailleerde informatie aan het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit te verstrekken, zodat administratief gecontroleerd kan worden of zij zich houden aan de voorwaarden, zoals de derogatienorm (250 dan wel 230 kg N/ha), de stikstof- en fosfaatgebruiksnormen en 80% graslandeis.

In het voorjaar van 2018 worden de data met betrekking tot derogatie in 2017 verzameld. Details over naleving door derogatiebedrijven in 2017 worden als gevolg daarvan gepubliceerd in 2019. In dit rapport wordt ingegaan op de controles op de gebruiksnormen over 2015 en 2016. Wél zijn alle derogatiebedrijven in 2017 administratief gecontroleerd op het voldoen aan de voorwaarde dat minimaal 80% van hun landbouwgrond uit grasland moet bestaan.

RVO.nl controleert alle derogatiebedrijven op de gebruiksnormen. Deze administratieve controle op de naleving van de gebruiksnormen over het jaar 2015 heeft bij 219 derogatiebedrijven geleid tot nader administratief onderzoek. Bij 30 bedrijven is een overtreding van de gebruiksnormen 2015 geconstateerd. Hierbij is 25 x de gebruiksnorm dierlijke mest overtreden, 7 x de stikstofgebruiksnorm en 21 x de fosfaatgebruiksnorm. Daarbij geldt dat één bedrijf meerdere gebruiksnormen kan overtreden en dit in de praktijk ook gebeurt. Aan deze 30 bedrijven is een boete opgelegd van totaal €0.5 mln. De overige bedrijven zijn nog in onderzoek of is het onderzoek afgerond zonder oplegging van een boete.

De administratieve controle over het jaar 2016 heeft voor 199 bedrijven geleid tot nader administratief onderzoek door RVO.nl. Van 150 bedrijven is het onderzoek afgerond zonder dat een overtreding is geconstateerd. Op 1 bedrijf is een boete opgelegd van €120.198, = en op 48 bedrijven is het onderzoek nog niet afgerond. De resultaten van deze onderzoeken worden meegenomen in het volgende rapport.

Fysieke controle

Op minimaal 7% van de bedrijven die zich aangemeld hebben voor derogatie worden -zoals voorgeschreven - door de NVWA fysieke controles uitgevoerd. In 2017 zijn op 1.349 bedrijven deze controles uitgevoerd. Bij deze controles zijn in een aantal gevallen meerdere kalenderjaren betrokken. De NVWA controleerde deze bedrijven op zowel de derogatievoorwaarden als op de gebruiksnormen. Op de meeste bedrijven zijn de derogatievoorwaarden over twee kalenderjaren gecontroleerd en de gebruiksnormen over het afgesloten kalenderjaar (2016). Derogatiebedrijven worden select en aselekt geselecteerd.

In 2017 zijn 269 bedrijven aselect fysiek gecontroleerd op de naleving van de derogatievoorwaarden door de NVWA. Bij deze 269 uitgevoerde fysieke controles zijn bij 35 bedrijven afwijkingen vastgesteld met betrekking tot de derogatievoorwaarden 2017

Uit de 1.080 geselecteerde bedrijven zijn 776 bedrijven fysiek gecontroleerd op de derogatievoorwaarden 2017. Bij deze controles zijn bij 93 bedrijven één of meer afwijkingen vastgesteld met betrekking tot de derogatievoorwaarden 2017.

De overige 304 bedrijven zijn gecontroleerd op zowel de derogatievoorwaarden 2017, als op de gebruiksnormen 2016. Hiervan zijn 289 controles volledig afgerond waarvan op 40 bedrijven is vastgesteld dat niet werd voldaan aan een of meerdere derogatievoorwaarden 2017. Bij 249 bedrijven waren de controles akkoord. Op 57 bedrijven werd niet voldaan aan de derogatievoorwaarden 2016. Op 61 bedrijven is een afwijking vastgesteld met betrekking tot de gebruiksnormen 2016.

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	5
1.1 Leeswijzer	5
1.1.1 Artikel 8 Monitoring	5
1.1.2 Artikel 9 Controles.....	6
1.1.3 Artikel 10 Rapportage.....	7
2. Administratieve controles.....	9
2.1. Aanmeldingen.....	9
2.2. Administratieve gegevens	10
2.2.1 Gecombineerde opgave.....	10
2.2.2 Runderen	11
2.2.3 Aanvullende gegevens.....	12
2.3. Controle gebruiksnormen	12
3. Fysieke controles (7%-controle).....	15
3.1. Resultaten van de fysieke controles.....	16
3.1.1 Aselecte steekproef derogatievoorwaarden 2017	17
3.1.2 Selecte controles derogatievoorwaarden 2017.....	17
3.1.3 Selecte controles derogatievoorwaarden en gebruiksnormen 2016.....	17
Bijlage A: Kaarten.....	19
b. Trends in omvang veestapel.....	25
c. Trends in nationale mestproductie	26
d. Excretiefactoren varkens en pluimvee	28
Varkens.....	28
Kippen.....	28
Vleeseenden en kalkoenen.....	28

1. Inleiding

De Nitraatrichtlijn verplicht lidstaten het stikstofgebruik via dierlijke mest te beperken tot maximaal 170 kg per hectare per jaar (EU, 1991¹). Een lidstaat kan de Europese Commissie vragen hier onder bepaalde voorwaarden van af te mogen wijken (derogatie). In december 2005 heeft de Europese Commissie aan Nederland een derogatiebeschikking afgegeven voor de periode 2006-2009 (EU, 2005)². De derogatiebeschikking is in februari 2010 verlengd tot en met december 2013³ en op 16 mei 2014 is opnieuw een derogatiebeschikking afgegeven voor de periode 1 januari 2014 tot en met 31 december 2017 (2014/291/EU)⁴.

Laatstgenoemde beschikking bevat enkele aangepaste voorwaarden t.o.v. de derogatiebeschikking voor 2010 tot en met 2013: de bedrijfsoppervlakte van derogatiebedrijven bestaat voor minimaal 80% uit grasland (was 70%), op zuidelijke en centrale zand- en lössgronden is een derogatie van 230 kg stikstof per hectare van toepassing (was 250 kg stikstof uit dierlijke mest) en op de overige grondsoorten een derogatie van 250 kg stikstof uit dierlijke mest afkomstig van graasdieren. Op 31 mei 2018 heeft de Europese Commissie aan Nederland derogatie toegekend voor de jaren 2018 en 2019⁵

1.1 Leeswijzer

De Nederlandse overheid is verplicht om uiteenlopende gegevens over de effecten van de derogatie te verzamelen en jaarlijks aan de Europese Commissie te rapporteren. Dit vloeit voort uit de derogatiebeschikking artikel 8 Monitoring, artikel 9 Controle en artikel 10 Rapportage. In het voorliggende rapport wordt, samen met het rapport van RIVM 'Landbouwpraktijk en waterkwaliteit op landbouwbedrijven aangemeld voor derogatie in 2016'⁶ conform de systematiek van de derogatiebeschikking gerapporteerd over deze verplichtingen.

1.1.1 Artikel 8 Monitoring

In de derogatiebeschikking in artikel 8.1 staat

---

¹ Richtlijn 91/676/EEG van de Raad van 12 december 1991 inzake de bescherming van water tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen. Publicatieblad Nr. L 375 van 31/12/1991 blz. 0001 – 0008. 31991L0676.

² Beschikking van de Commissie van 8 december 2005 tot verlening van een door Nederland gevraagde derogatie op grond van Richtlijn 91/676/EEG van de Raad inzake de bescherming van water tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen. Publicatieblad van de Europese Unie, L324: 89-93 (10.12.2005).

³ Besluit van de Commissie van 5 februari 2010 tot wijziging van Beschikking 2005/880/EG tot verlening van een door Nederland gevraagde derogatie op grond van Richtlijn 91/676/EEG van de Raad inzake de bescherming van water tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen (2010/65/EU), Publicatieblad van de Europese Unie, L 35/18 (6.2.2010).

⁴ Besluit van de Commissie van 16 mei 2014 tot verlening van een door Nederland gevraagd derogatie op grond van Richtlijn 91/676/EEG van de Raad inzake de bescherming van water tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen (2014/291/EU), Publicatieblad van de Europese Unie, L 148/88 (20.5.2014).

⁵ Besluit van de commissie van 31 mei 2018 tot verlening van een door Nederland gevraagde derogatie op grond van Richtlijn 91/676/EEG van de Raad inzake de bescherming van water tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen (2018/820), Publicatieblad van de Europese Unie, C(2018) 3222 (31.5.2018).

⁶ RIVM Rapport 2018-0041 'Landbouwpraktijk en waterkwaliteit op landbouwbedrijven aangemeld voor derogatie in 2016'.

De bevoegde autoriteit maakt kaarten met de percentages graslandbedrijven, dieren en landbouwgrond die in elke gemeente onder een individuele derogatie vallen, en werkt deze kaarten jaarlijks bij.

In bijlage A van dit rapport zijn een vijftal kaarten opgenomen waarmee invulling wordt gegeven aan dit artikel.

In de derogatiebeschikking in artikel 8.2/3, 8.4, 8.5 en 8.6 wordt verder in gegaan op monitoring.

8.2 /3: Er wordt een monitoringnetwerk voor de bemonstering van bodemwater, waterlopen en ondiepe grondwaterlagen opgezet en onderhouden op plaatsen waar monitoring van de derogatie plaatsvindt. Het monitoringnetwerk, dat ten minste 300 bedrijven omvat waaraan een individuele derogatie is verleend, is representatief voor alle bodemtypen (klei-, veen-, zand-, en zandige lössbodems), bemestingspraktijken en gewasrotaties. De samenstelling van het monitoringnetwerk blijft gedurende de toepassingstermijn van deze beschikking ongewijzigd.

8.4: Onderzoek en continue nutriëntenanalyses leveren gegevens op over het plaatselijke bodemgebruik, de gewasrotaties en de landbouwpraktijken op de bedrijven waaraan een individuele derogatie is verleend. Die gegevens kunnen worden gebruikt voor op modellen gebaseerde berekeningen van de omvang van de nitraatuitspoeling en de fosforverliezen op percelen waar tot 230 kg of tot 250 kg stikstof per hectare per jaar via mest van graasdieren op of in de bodem wordt gebracht.

8.5: Ondiepe grondwaterlagen, bodemwater, drainagewater en waterlopen op landbouwbedrijven die van het monitoringnetwerk deel uitmaken, leveren gegevens over de nitraat- en fosforconcentratie in het water dat de wortelzone verlaat en in het grond- en oppervlaktewatersysteem terechtkomt.

8.6: In stroomgebieden met landbouw op zandbodems wordt de monitoring van de waterkwaliteit verscherpt.

Aan al deze verplichtingen wordt voldaan en gerapporteerd door het RIVM.

1.1.2 Artikel 9 Controles

In de derogatie beschikking worden in artikel 9.1, 9.2 en 9.3 de controles voorgeschreven.

9.1: De bevoegde nationale autoriteit voert op alle bedrijven waaraan een individuele derogatie is verleend, administratieve controles uit om na te gaan of zij zich houden aan de maximumhoeveelheid van 230 kg of 250 kg stikstof per hectare per jaar uit mest van graasdieren op landbouwbedrijven met ten minste 80 % grasland, aan de gebruiksnormen voor de totale hoeveelheid stikstof en fosfaat en aan de voorwaarden inzake bodemgebruik. Als uit de controle door de nationale autoriteiten blijkt dat niet aan de voorwaarden van de artikelen 5 en 6 is voldaan, wordt de aanvrager daarvan in kennis gesteld. In dat geval wordt de aanvraag als afgewezen beschouwd.

9.2: Op basis van een risicobeoordeling en met een passende frequentie worden controles uitgevoerd waarbij rekening wordt gehouden met de resultaten van de controles in voorgaande jaren, de resultaten van de algemene aselechte controles van de wetgeving ter uitvoering van Richtlijn 91/676/EEG, en eventuele informatie die erop kan wijzen dat voorschriften niet worden nageleefd. Op ten minste 5% van de

landbouwbedrijven waaraan een individuele derogatie is verleend, worden administratieve controles uitgevoerd van het bodemgebruik, de omvang van de veestapel en de mestproductie. Op ten minste 7% van de landbouwbedrijven waaraan uit hoofde van dit besluit een derogatie is verleend, wordt een controle in situ uitgevoerd om na te gaan of de voorwaarden van artikelen 5 en 6 van dit besluit worden nageleefd.'

9.3: Aan de bevoegde autoriteiten worden de nodige bevoegdheden en middelen toegekend om te controleren of een uit hoofde van dit besluit verleende derogatie wordt nageleefd.

De resultaten van deze controles worden gerapporteerd in dit rapport, hoofdstuk 2 en 3.

1.1.3 Artikel 10 Rapportage

In artikel 10.1 van de derogatiebeschikking wordt aangegeven op welke onderdelen gerapporteerd moet worden.

De bevoegde autoriteiten dienen elk jaar uiterlijk in maart een verslag bij Commissie in met de volgende informatie:

- a) gegevens over de bemesting op alle landbouwbedrijven waaraan een individuele derogatie is verleend, met inbegrip van informatie over het rendement en de bodemsoorten;*
- b) trends inzake de omvang van de veestapel voor elke categorie vee in Nederland en op bedrijven waaraan een derogatie is verleend;*
- c) trends inzake de nationale productie van dierlijke mest voor wat stikstof en fosfaat in dierlijke mest betreft;*
- d) een samenvatting van de resultaten van de controles in verband met de excretiecoëfficiënten voor varkens – en pluimveemest op nationaal niveau;*
- e) kaarten met de percentages landbouwbedrijven, dieren en landbouwgrond die in elke gemeente onder een individuele derogatie vallen, als bedoeld in artikel 8, lid 1;*
- f) de resultaten van de monitoring van de waterkwaliteit, met inbegrip van informatie over trends inzake de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater en over het effect van de derogatie op de waterkwaliteit;*
- g) informatie over de nitraat- en fosforconcentratie in het water dat de wortelzone verlaat en in het grond- en oppervlaktewatersysteem terecht komt, als bedoeld in artikel 8, lid 5- en de resultaten van de verscherpte monitoring van de waterkwaliteit in stroomgebieden met landbouw op zandbodems, als bedoeld in artikel 8, lid 6;*
- h) de resultaten van het onderzoek naar het plaatselijke bodemgebruik, de gewasrotaties en de landbouwpraktijken en de resultaten van de op modellen gebaseerde berekeningen van de omvang van de nitraat- en fosforverliezen op landbouwbedrijven waaraan een individuele derogatie is verleend, als bedoeld in artikel 8, lid 4;*
- i) een evaluatie van de toepassing van de derogatievoorwaarden op basis van controles op bedrijfsniveau en informatie over landbouwbedrijven die zich niet aan de voorwaarden houden, op basis van de resultaten van de administratieve controles en de controle in situ, als bedoeld in artikel 9.*

Het voorliggende rapport geldt als het gevraagde verslag voor gegevens over controles en overtredingen, de overige onderdelen worden gepresenteerd in het RIVM rapport. Aan verplichting b, c en d wordt voldaan in bijlage B. De overige gevraagde gegevens zijn opgenomen in het RIVM rapport.

Dit rapport voldoet aan de bepalingen van Richtlijn 2007/2/EG en het geïntegreerd beheers- en controlesysteem dat is ingesteld uit hoofde van titel V, hoofdstuk II, van Verordening (EU) nr. 1306/2013. Deze verplichting is in artikel 10.2 van de derogatiebeschikking vastgelegd (artikel 10.2 derogatiebeschikking).

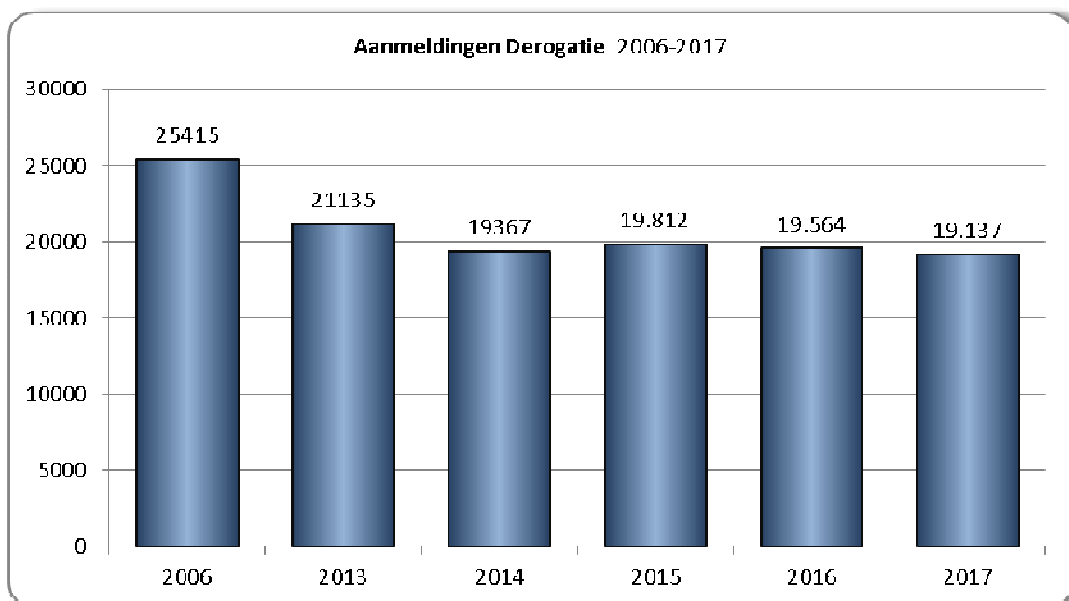

2. Administratieve controles

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) voert administratieve controles uit en in dit hoofdstuk wordt aan de hand van de beschikbare gegevens uiteen gezet wat de resultaten zijn van deze controles. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) voert fysieke controles uit op de derogatiebedrijven. In het volgende hoofdstuk wordt hierop ingegaan.

2.1. Aanmeldingen

Bedrijven die in aanmerking willen komen voor een individuele derogatie moeten zich jaarlijks melden bij RVO.nl. Bedrijven dienen zich uiterlijk op 31 januari van jaar t aan te melden voor derogatie in jaar t . In 2017 hebben 19.615 bedrijven zich aangemeld voor derogatie. Hiervan hebben 477 bedrijven de aanmelding weer ingetrokken en is een (1) aanvraag vervallen. Uiteindelijk zijn 19.137 bedrijven als derogatiebedrijf geregistreerd. Zij hebben zich tijdig aangemeld en tijdig voldaan aan de betaling van het verplichte tarief voor de monitoringskosten. In figuur 1 staan de aanmeldingen van de afgelopen jaren weergegeven.

Figuur 1: aantal aanmeldingen derogatie 2006 – 2017.

Van de derogatiebedrijven wordt met de Gecombineerde Opgave (GO) vastgelegd hoeveel hectare landbouwgrond, en hoeveel hectare grasland tot het bedrijf behoort. Onder landbouwgrond wordt verstaan '*grond waarop daadwerkelijk enige vorm van landbouw plaatsvindt*', zoals bouw- en grasland.

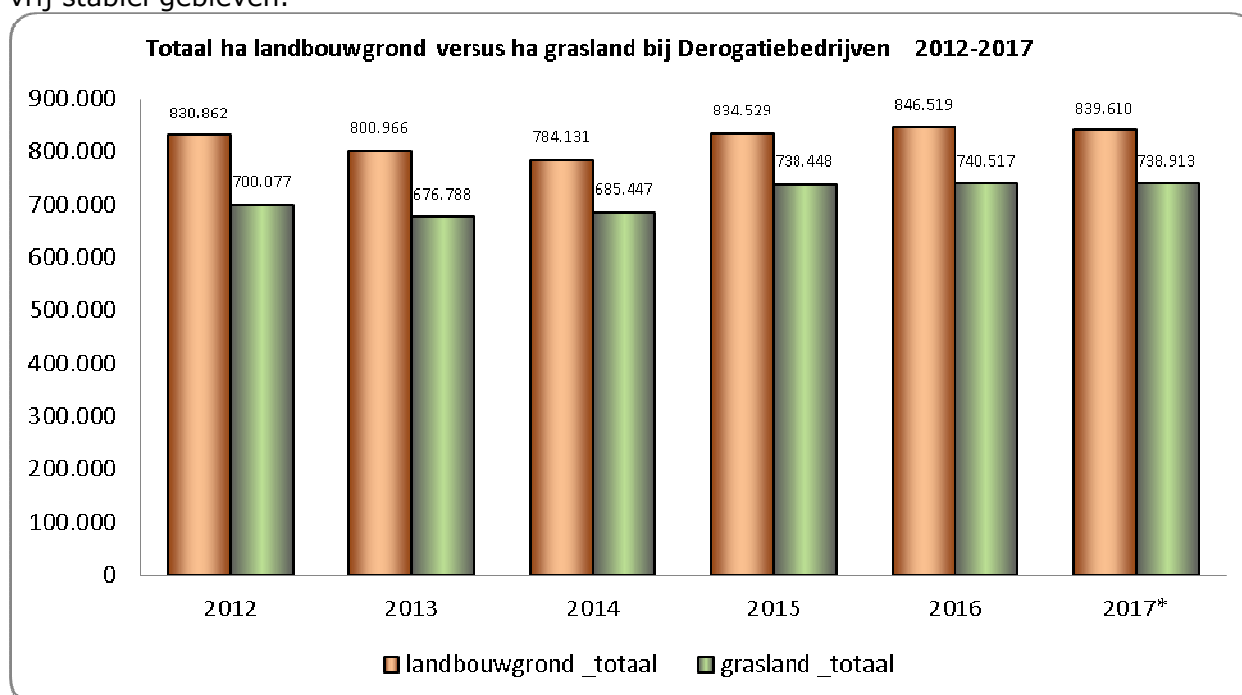
In 2017 staat in Nederland 1,7 miljoen hectare landbouwgrond geregistreerd bij alle agrarische bedrijven. In tabel 1 is het aantal derogatiebedrijven door de jaren heen weergegeven met de oppervlakte landbouwgrond en het aandeel grasland dat door de deelnemende bedrijven is opgegeven. Een van de derogatievoorwaarden is dat een bedrijf minstens voor 80% uit grasland bestaat. Dit percentage wordt in de afgelopen jaren ruim gehaald.

Jaar	Aanmeldingen (totaal)	Vershil % huidig jaar t.o.v. voorgaand jaar	landbouw grond totaal ha	Grasland ha	Percentage grasland
2006	25.415	Start jaar			
2013	21.135	-8.8%	800.966	676.788	85%
2014	19.367	-8.4%	784.131	685.447	87%
2015	19.812	+2.3%	834.529	738.448	89%
2016	19.564	-1.3%	846.519	740.517	88%
2017*1	19.137	-2.2%	839.610	738.913	88%

*= peildatum 1 april 2018 -

Tabel 1: aantal deelnemende bedrijven met opgegeven oppervlakte landbouwgrond en grasland (%). -

In figuur 2 is de totale oppervlakte landbouwgrond en het aandeel grasland op alle derogatiebedrijven weergegeven. Sinds 2015 is de oppervlakte landbouwgrond en grasland vrij stabiel gebleven.

Figuur 2: Totaal aantal hectares landbouwgrond en het aandeel grasland op de derogatiebedrijven. (peildatum 1 april 2018).

2.2. Administratieve gegevens

Bij de controle van de derogatiebedrijven worden verschillende gegevens van RVO.nl gebruikt, zoals onder andere aanvullende gegevens en de Gecombineerde opgave met daarin de perceelsgegevens en de dieraantallen.

2.2.1 Gecombineerde opgave

Bedrijven moeten uiterlijk op 15 mei van het lopende jaar opgeven welke percelen ze gebruiken en welke gewassen ze daarop telen dan wel gaan telen. Deze opgave vindt plaats binnen het geheel van de Gecombineerde Opgave (GO). Sinds 2016 zijn *alle* bedrijven verplicht om deze opgave digitaal in te zenden (100% digitaal). De opgave wordt gebruikt voor de landbouwtelling, voor het mestbeleid, voor de GLB-inkomenstoeslagen en ten behoeve van andere beleidsopgaven van LNV.

Percelen

Een van de voorwaarden is dat een derogatiebedrijf minimaal voor 80% uit grasland bestaat. Deze controle vindt plaats in de GO. Daarin geeft het derogatiebedrijf het aantal hectares landbouwgrond, onderverdeeld naar bouw- en grasland, op. Voordat de GO wordt ingestuurd aan RVO.nl wordt bij alle derogatiebedrijven automatisch gecontroleerd of het bedrijf aan de 80% graslandeis voldoet. Mocht het percentage grasland op het bedrijf onder de 80% liggen dan ziet het bedrijf direct dat het niet voldoet aan de derogatievoorwaarde en dat het geen aanspraak maakt op de ruimere gebruiksnorm voor dierlijke mest.

Verder voert RVO.nl een administratieve controle uit op alle perceelsopgaven. De in de GO opgegeven oppervlakte wordt getoetst aan een maximale oppervlakte van ieder topografisch perceel in het GBCS (Geïntegreerd Beheers- en Controle Systeem, IACS in het Engels). Het GBCS is opgezet volgens de specificaties van de Europese Verordening 73/2009 en deze is verder uitgewerkt in de Europese Verordening 1122/2009.

In de GO is niet toegestaan dat twee of meer bedrijven gebruiker zijn van een en hetzelfde perceel. Hier wordt een perceelscontrole op uitgevoerd (dubbelclaimcontrole) totdat ze zijn opgelost. De perceelsopgaven en de resultaten van de controles worden verwerkt in het geo-register van RVO.nl. Dit geo-register fungeert als een basisregistratie van percelen en geeft een landelijk beeld ten behoeve van het ministerie van LNV voor overzicht van het feitelijk gebruik van percelen landbouwgrond en natuurterrein. De gegevens uit het register worden gebruikt voor meerdere regelingen van LNV. Zo worden ze gebruikt voor de uitvoering van het mestbeleid, maar ook voor de controle van (Europese) subsidieregelingen. Uiteraard staan deze gegevens ook ter beschikking van de NVWA.

2.2.2 Runderen

De Identificatie & Registratie van runderen op derogatiebedrijven valt onder de verplichtingen van Europese Verordening 1760/2000. RVO.nl en NVWA voeren controles uit op de gegevens die bedrijven in dit kader indienen. De resultaten over 2016 en 2017 zijn opgenomen in dit rapport. RVO.nl berekent de mestproductie bij graasdieren op basis van aantallen dieren en forfaits per dier. De controle op de mestproductie betekent in dit geval dus een controle op het aantal dieren.

Controle dieraantallen 2016

In 2016 werden 965 bedrijven met in totaal 136.485 runderen gecontroleerd. Op 439 bedrijven is vastgesteld dat de Verordening 1760/2000 niet is nageleefd. Op al deze bedrijven leidde dit tot sancties conform EU Verordening 494/98, zoals verplaatsingsbeperkingen en boetes (zie tabel 2). Er zit overlap tussen bedrijven en dieren bij de verschillende categorieën, bijvoorbeeld bedrijven met een verplaatsingsbeperking voor alle runderen op het bedrijf hebben altijd ook verplaatsingsbeperkingen voor afzonderlijke runderen en soms ook een afvoerverbod voor alle runderen op het bedrijf (=*).

		Aantal betrokken dieren	Aantal betrokken bedrijven
1.	Beperking van de verplaatsing van afzonderlijke dieren	3.279	594
2.	Beperking van de verplaatsing van alle dieren op het bedrijf *	25.394	203
3.	Vernietiging van dieren	0	0
	Totaal	28.673	797

Tabel 2: opgelegde sancties, aantal betrokken dieren en bedrijven 2016.

Controle dieraantallen 2017

In 2017 werden 774 bedrijven met in totaal 52.901 runderen gecontroleerd. Op 357 bedrijven werd niet naleving van Verordening 1760/2000 vastgesteld. Op al deze bedrijven leidde dit tot sancties conform EU Verordening 494/98 zoals verplaatsingsbeperkingen en boetes (tabel 3). Ook hier geldt dat er overlap zit tussen bedrijven en dieren bij de verschillende categorieën.

		Aantal betrokken dieren	Aantal betrokken bedrijven
1.	Beperking van de verplaatsing van afzonderlijke dieren	3.223	483
2.	Beperking van de verplaatsing van alle dieren op het bedrijf*	15.747	141
3.	Vernietiging van dieren	0	0
	Totaal	18.970	624

Tabel 3: opgelegde sancties, aantal betrokken dieren en bedrijven 2017.

2.2.3 Aanvullende gegevens

Uiterlijk op 1 februari na afloop van een kalenderjaar sturen de derogatiebedrijven de laatste gegevens in naar RVO.nl. Dit zijn de zogenaamde '*aanvullende gegevens*' waarin o.a. de voorraden dierlijke mest en kunstmest worden opgegeven. Deze gegevens worden gebruikt bij de controle op de gebruiksnormen.

2.3. Controle gebruiksnormen

De controle op naleving van de gebruiksnormen door de derogatiebedrijven vindt plaats na afloop van een kalenderjaar en start op het moment dat alle benodigde gegevens van het derogatiebedrijf geregistreerd zijn bij RVO.nl. In deze rapportage is de stand van zaken weergegeven op de peildatum 1 maart 2018. Dit houdt in dat (afgeronde) gebruiksnormen controles die zijn uitgevoerd in de periode van 1 maart 2017 tot en met 1 maart 2018 zijn opgenomen in dit rapport. In deze periode werden de gebruiksnormen over de kalenderjaren 2016 en 2015 administratief gecontroleerd. In deze passage wordt hierop ingegaan, maar eerst wordt de werkwijze uitgelegd.

Werkwijze

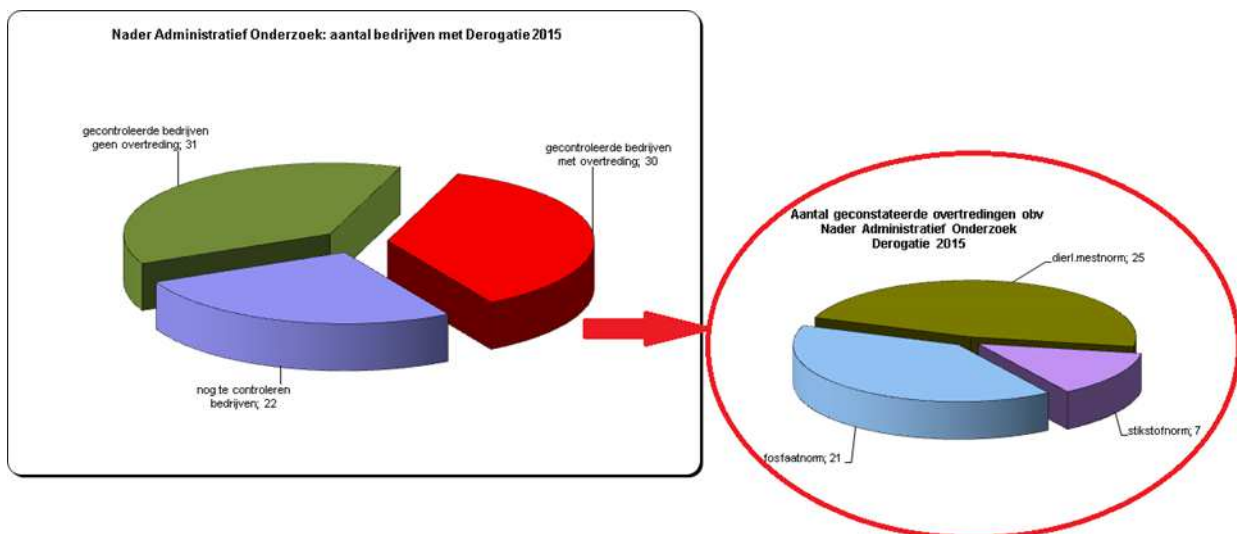
Alle derogatiebedrijven worden door RVO.nl administratief gecontroleerd op de gebruiksnormen. Hiermee wordt voldaan aan de voorwaarde dat minimaal 5% administratief gecontroleerd moet worden. Wanneer tijdens het administratieve onderzoek van RVO.nl geconstateerd wordt dat op papier gebruiksnorm(en) zijn overschreden, wordt het bedrijf door RVO.nl schriftelijk geïnformeerd over het voornemen tot opleggen van een boete voor overschrijding van een of meerdere gebruiksnormen. Bedrijven kunnen hierop reageren door meer informatie te verstrekken en/of een zienswijze te geven. Vervolgens kan dat leiden tot handhaving, tot bijstelling van de boete, of kan worden afgezien van het opleggen van een boete.

Controle gebruiksnormen 2015

Uit alle gecontroleerde derogatiebedrijven zijn 219 bedrijven nader onderzocht door RVO.nl op de gebruiksnormen 2015. Tevens worden deze bedrijven gecontroleerd op de randvoorwaarden die opgesteld zijn vanuit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB, Cross Compliance controle). Van de 219 bedrijven die gecontroleerd zijn, blijken 100 bedrijven in orde. De overige 119 bedrijven zijn niet akkoord bevonden op de

randvoorwaarden en zij hebben een korting of een waarschuwing op de GLB subsidie ontvangen. Deze bedrijven zijn verder administratief gecontroleerd op de gebruiksnormen. Bij 36 bedrijven is geen overtreding van de gebruiksnormen 2015 vastgesteld. Zij hebben aan alle drie de gebruiksnormen voldaan. Van de 83 overgebleven bedrijven zijn momenteel nog 22 bedrijven in onderzoek. Voor 29 bedrijven heeft RVO.nl na administratief onderzoek afgezien van het opleggen van een boete, aangezien de geconstateerde overtreding was niet vandien aard was. Twee bedrijven zijn door RVO.nl overgedragen aan de NVWA voor een fysieke controle op het bedrijf. Tenslotte is bij 30 bedrijven een overtreding van de gebruiksnormen 2015 geconstateerd.

Deze 30 bedrijven hebben de gelegenheid gehad hun opgave te onderbouwen door middel van het indienen van een zienswijze op het voornemen van RVO.nl. Nu staat voor deze bedrijven alleen nog bezwaar en beroep open om de boete aan te vechten. In totaal is door deze bedrijven 25 x de gebruiksnorm dierlijke mest overtreden, 7 x de stikstofgebruiksnorm en 21 x de fosfaatgebruiksnorm. Het is mogelijk dat een (1) bedrijf zowel de gebruiksnorm dierlijk mest, als de stikstofgebruiksnorm, als de fosfaatgebruiksnorm heeft overtreden. Een bedrijf kan meerdere gebruiksnormen overtreden hebben. Tot aan de peildatum van 1 maart 2018 is na behandeling van zienswijzen €505.214, = aan boetes opgelegd door RVO.nl.

Figuur 3: aantal geconstateerde overtredingen o.b.v. administratief onderzoek 2015.

Controle gebruiksnormen 2016

De derogatiecontrole door RVO.nl op de gebruiksnormen 2016 vindt plaats in kalenderjaar 2017 en 2018. Alle 19.564 derogatiebedrijven 2016 zijn gecontroleerd op de gebruiksnorm voor dierlijke mest 2016. Hiervan zijn 199 bedrijven op basis van een vermoedelijke overschrijding geselecteerd om nader te worden onderzocht. Deze bedrijven worden gecontroleerd op de randvoorwaarden die opgesteld zijn vanuit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Van de 199 derogatiebedrijven kwamen 119 bedrijven in aanmerking voor een randvoorwaarden controle. Op alle 119 bedrijven is geen overtreding geconstateerd en zij hebben een akkoordbrief ontvangen.

Bij de overige 80 bedrijven is nader onderzoek gedaan of daadwerkelijk een of meerdere gebruiksnorm(en) is overtreden. Op 29 bedrijven is het onderzoek afgerond waarbij geen overtreding van een gebruiksnorm is vastgesteld. Voor 47 van deze bedrijven is het onderzoek op de peildatum 1 maart 2018 nog niet afgerond. Hiervan zijn 36 bedrijven nog in onderzoek bij de NVWA en 11 bedrijven bij RVO.nl. De uitkomsten van deze controles worden volgend jaar gerapporteerd.

Vier bedrijven hebben een afgeronde controle op gebruiksnormen 2016 door RVO.nl. Een (1) bedrijf heeft de drie gebruiksnormen overtreden en heeft hiervoor een boete opgelegd gekregen van €120.198, =. Het bedrijf heeft de gelegenheid gehad zijn standpunt te onderbouwen door middel van het indienen van een zienswijze. Nu staat voor dit bedrijf alleen nog bezwaar en beroep open om de boete aan te vechten. Twee bedrijven zijn na controle door RVO.nl als nog akkoord bevonden en 1 bedrijf is voor een fysieke controle overgedragen aan de NVWA.

Een bedrijf waar een overtreding op een gebruiksnorm is geconstateerd, krijgt een hoger risicoprofiel en hierdoor zal het bij het trekken van een steekproef meer kans hebben om in een (controle)steekproef naar voren te komen. Een derogatiebedrijf met een geconstateerde overtreding wordt altijd in het daaropvolgende jaar administratief gecontroleerd of het voldoet aan de derogatievoorwaarden.

3. Fysieke controles (7%-controle)

Bij de controles van de NVWA wordt aan de volgende onderwerpen aandacht besteed.

Graasdierenmest

De gebruiksnorm dierlijke meststoffen van 230 kg N/ha c.q. 250 kg N/ha*⁷ geldt alleen voor graasdierenmest. Voor staldierenmest moet gerekend worden met de standaard gebruiksnorm van 170 kg N/ha. Tijdens de controle wordt aandacht besteed aan een juiste verantwoording.

Eis ten minste 80 % grasland

In 2017 geldt op basis van de derogatiebeschikking dat minimaal 80 % van de tot het bedrijf behorende oppervlakte landbouwgrond in de periode van 15 mei - 15 september onafgebroken moet worden beteeld met gras dat is bestemd om te worden gebruikt als ruwvoer.

Bij de controle wordt mede aan de hand van de gecombineerde opgave, de kaart/schets en het schema behorend bij het bemestingsplan, beoordeeld en berekend of voldaan wordt aan de 80% graslandeis. Van een aantal percelen wordt gedurende het jaar fysiek gecontroleerd of er daadwerkelijk gras op wordt geteeld conform de opgave.

Bemestingsplan -

Bedrijven dienen vóór 1 februari een bemestingsplan op te stellen en wijzigingen hierin - gedurende het lopende jaar door te voeren. -

In het bemestingsplan moeten twee berekeningen opgenomen zijn: -

- de landbouwkundige berekening (voorgenomen bemesting op basis van gewasbehoefte)
- de wettelijke berekening op bedrijfsniveau (toets of de voorgenomen bemesting past binnen de gebruiksnormen).

De elementen van het bemestingsplan vloeien direct voort uit de beschikking die Nederland heeft gekregen ten behoeve van de derogatie. Aspecten waaraan in de controle aandacht besteedt wordt zijn (o.a.) het jaargemiddelde van het aantal dieren per diercategorie, het huisvestingssysteem (drijfmest, vaste mest of een mix), de mestopslagcapaciteit, de productie van dierlijke mest (in kg stikstof en fosfaat), het geplande aan- en afvoer van dierlijke mest en een teeltschema dat aangeeft hoeveel hectare van welke gewassen op welke percelen wordt verbouwd.

Grondbemonstering / bodemanalyse

Derogatiebedrijven moeten eens in de vier jaar de bodem (van de tot het bedrijf behorende oppervlakte landbouwgrond) laten bemonsteren en analyseren op de waarde van de fosfaattoestand en de waarde van de stikstof leverende vermogen (NLV). De tijdigheid van bemonstering en analyse wordt met een deelwaarneming gecontroleerd, evenals de accreditatie van het geconsulteerde laboratorium; of er voldoende deelmonsters genomen zijn (per max. 5 ha moet één representatief mengmonster genomen worden) en of voldaan wordt aan de vereisten van het analyserapport.

Fosfaatkunstmest

Bedrijven die gebruik maken van derogatie mogen geen fosfaat uit kunstmest gebruiken en

---

*⁷ Voor zand- en lössgronden gelegen in de provincie Overijssel, Gelderland, Utrecht, Noord-Brabant of Limburg bedraagt de norm 230 kg N per hectare per jaar. Voor de overige gebieden bedraagt de norm 250 kg N per hectare per jaar.

dit wordt gecontroleerd bij de fysieke controle door de NVWA. Onregelmatigheden worden gemeld aan RVO.nl.

Het verbod om de graszode te vernietigen (doodspuiten, frezen, spitten, ploegen, etc.)

Hoewel overtredingen van dit verbod veelal alleen op heterdaad vastgesteld worden en het niet te verwachten is dat een dergelijke overtreding vastgesteld wordt tijdens een controle op de derogatievoorwaarden, kijkt de controleur tijdens het fysieke bedrijfsbezoek wel naar de percelen grasland van het bedrijf voor sporen die kunnen duiden op mogelijke vernietiging van de graszode.

Vanggewas

De verplichting om op zand- en lössgronden na de oogst van maïs direct aansluitend gras, winterrogge, bladkool, bladrammenas, wintertarwe, wintergerst, Japanse haver of triticale te telen en deze gewassen niet voor 1 februari te vernietigen, wordt ieder najaar via een aparte actie gecontroleerd.

Het niet voldoen aan één of meer van de derogatievoorwaarden leidt tot afwijzing van rechtswege van de aanmelding van derogatie. De uiteindelijke beslissing hierin naar aanleiding van een niet-akkoord controle wordt genomen door RVO.nl.

Daarnaast zijn een aantal van deze voorwaarden ook afzonderlijk nog beboetbaar of strafbaar gesteld:

- Ieder bedrijf dient zich te houden aan de administratieve verplichtingen in het kader van de Meststoffenwet, op straffe van een bestuurlijke boete. Voor de derogatiebedrijven zijn deze administratieve verplichtingen tevens een voorwaarde om gebruik te mogen maken van de derogatie.

- Ieder bedrijf dient zich ook te houden aan het verbod op het vernietigen van de graszode en de verplichting tot het telen van een vanggewas na de maïsteelt. Overtredingen worden strafrechtelijk afgedaan.

De controles die akkoord zijn worden niet doorgegeven aan RVO.nl. Bij zaken waarbij een herstel mogelijk is, wordt de betrokkene in de gelegenheid gesteld om deze onvolkomenheid te herstellen, voordat de derogatie komt te vervallen. Indien de controle niet-akkoord is, wordt dit gerapporteerd aan RVO.nl. In deze gevallen is de gebruiksnorm dierlijke meststoffen voor dat bedrijf 170 kg N per hectare.

3.1. Resultaten van de fysieke controles

Op tenminste 7% van de bedrijven die zich aangemeld hebben voor derogatie moeten fysieke controles uitgevoerd worden op de naleving van de derogatievoorwaarden. Het aantal derogatie aanmeldingen voor 2017 bedraagt volgens de gegevens van RVO.nl 19.137 bedrijven. Dit zijn de bedrijven die zich tijdig hebben aangemeld en die het tarief betaald hebben. Dit betekent dat op tenminste 1.340 bedrijven een fysieke controle op de derogatievoorwaarden moet worden uitgevoerd door de NVWA.

De keuze voor de te controleren bedrijven is zowel select (1080 controles) als aselect (269 controles) tot stand gekomen. De bedrijven zijn, in samenspraak met de NVWA, geselecteerd door de afdeling Analyse, Selectie en Beschikbaar stellen (ASB) van RVO.nl. Hierna worden per selectie de resultaten van de uitgevoerde controles uitgewerkt.

3.1.1 Aselecte steekproef derogatievoorwaarden 2017

In 2017 zijn 269 bedrijven aselect fysiek gecontroleerd op de naleving van de derogatievoorwaarden. Bij deze 269 uitgevoerde fysieke controles zijn bij 35 bedrijven afwijkingen vastgesteld met betrekking tot de derogatievoorwaarden 2017. Een (1) bedrijf voldeed niet aan de 80% graslandeis, bij 15 bedrijven werd niet voldaan aan de voorwaarden van het bemestingsplan, 22 keer is niet voldaan aan de grondbemonsteringsvoorwaarden en 1 keer niet aan de overige voorwaarden. De afwijking bij de overige voorwaarden had betrekking op het opnemen van percelen in het bemestingsplan welke niet in eigen gebruik waren.

Controle op gebruiksnormen kan pas plaatsvinden na afloop van het kalenderjaar. Deze controles vormt daardoor geen onderdeel van de controles, zoals beschreven in deze paragraaf.

3.1.2 Selecte controles derogatievoorwaarden 2017

De afdeling ASB van RVO.nl heeft selecties gemaakt specifiek gericht op bedrijven die zich voor 2017 hebben aangemeld voor de derogatie en die gelet op de analyseresultaten de gebruiksnormen 2016 vermoedelijk niet overschreden hebben. Er is een beperkt risico analyse uitgevoerd, waarbij rekening is gehouden met de ligging (zandgrond) van het bedrijf en het percentage grasland. Bij een derogatiecontrole over het lopende jaar worden de derogatievoorwaarden gecontroleerd. Dit worden solo-controles genoemd. Deze selectie bestond uit 776 bedrijven van de 1080 selecte controles. De overige 304 bedrijven zijn gecontroleerd op de derogatievoorwaarden 2017 en op de gebruiksnormen 2016. Hierop wordt ingegaan in passage 3.1.3.

Bij deze controles zijn bij 93 bedrijven één of meer afwijkingen vastgesteld met betrekking tot de derogatievoorwaarden 2017. Op 56 bedrijven werd niet voldaan aan de eisen voor grondbemonstering, op 5 bedrijven werd niet voldaan aan de 80% grasland eis, 48 keer was het bemestingsplan niet akkoord en op 3 bedrijven werd niet voldaan aan overige voorwaarden van de derogatie. Bij 1 bedrijf had deze betrekking op het niet inzaaien van een vanggewas en bij twee bedrijven was in het bemestingsplan grond opgenomen welke niet in gebruik was. Zes bedrijven zijn nog in onderzoek en bij 677 bedrijven waren de controles akkoord.

3.1.3 Selecte controles derogatievoorwaarden en gebruiksnormen 2016

De afdeling ASB van RVO.nl heeft selecties gemaakt specifiek gericht op bedrijven die vermoedelijk de gebruiksnormen hebben overschreden en die zich daarnaast hebben aangemeld voor derogatie. Voor een deel werden deze controles administratief door RVO.nl uitgevoerd. Een deel van deze controles werd door de NVWA fysiek gecontroleerd. Daarnaast zijn er ook bedrijven in controle genomen op basis van eigen informatie uit het controleveld en naar aanleiding van bevindingen uit andere controles. Ook controleverzoeken van RVO.nl naar aanleiding van haar administratieve controles worden hieronder verantwoord.

De NVWA controleerde deze bedrijven op zowel de derogatievoorwaarden als op de gebruiksnormen. Op de meeste bedrijven zijn de derogatievoorwaarden over twee kalenderjaren gecontroleerd en de gebruiksnormen over het afgesloten kalenderjaar (2016). Op 304 bedrijven van de 1.080 selecte controles zijn de gebruiksnormen 2016 en de derogatievoorwaarden gecontroleerd. Hiervan zijn 289 controles volledig afgerond. De resultaten worden hieronder beschreven. Voor 6 bedrijven is deze controle nog niet volledig afgerond, maar dit zal in de loop van 2018 gaan plaatsvinden. Voor 9 bedrijven is door de NVWA besloten om de fysieke controle niet (verder) uit te voeren.

Resultaten

Op 40 bedrijven is vastgesteld dat niet werd voldaan aan een of meerdere derogatievoorwaarden 2017. Op 7 bedrijven werd niet voldaan aan meerdere derogatievoorwaarden. 7 bedrijven voldeden niet aan de 80% grasland eis. Op 19 bedrijven werd niet voldaan aan de bemestingsplaneisen, 21 keer werd niet voldaan aan de grondbemonsteringsvoorwaarden en 1 keer aan de overige voorwaarden; dit had betrekking op een onjuiste Gecombineerde Opgave. Bij 249 bedrijven waren de controles akkoord.

Op 57 bedrijven werd niet voldaan aan de derogatievoorwaarden 2016. Op 11 bedrijven werd niet voldaan aan de 80% graslandeis. Bij 21 bedrijven werd niet voldaan aan de voorwaarden van het bemestingsplan, op 21 bedrijven werd niet voldaan aan de voorwaarden van de grondbemonstering, bij 35 bedrijven is aangegeven dat niet werd voldaan aan de overige voorwaarden. Dit had vooral betrekking op overschrijding van de gebruiksnormen.

Op 61 bedrijven is een afwijking vastgesteld met betrekking tot de gebruiksnormen 2016. Hiervan was op 26 bedrijven zowel sprake van een overschrijding van de gebruiksnormen dierlijke mest, als van stikstof, als van fosfaat. Op 17 bedrijven zijn zowel de gebruiksnorm dierlijke mest als fosfaat overschreden. Op 6 bedrijven zijn de gebruiksnormen dierlijke mest en stikstof overschreden. Op 9 bedrijven is de gebruiksnorm dierlijke mest overschreden, op 2 bedrijven de gebruiksnorm fosfaat en op een bedrijf de gebruiksnorm stikstof.

Bijlage A: Kaarten

- 8.1 *De bevoegde autoriteit maakt kaarten met de percentages graslandbedrijven, dieren en landbouwgrond die in elke gemeente onder een individuele derogatie vallen, en werkt deze jaarlijks bij.*

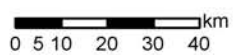
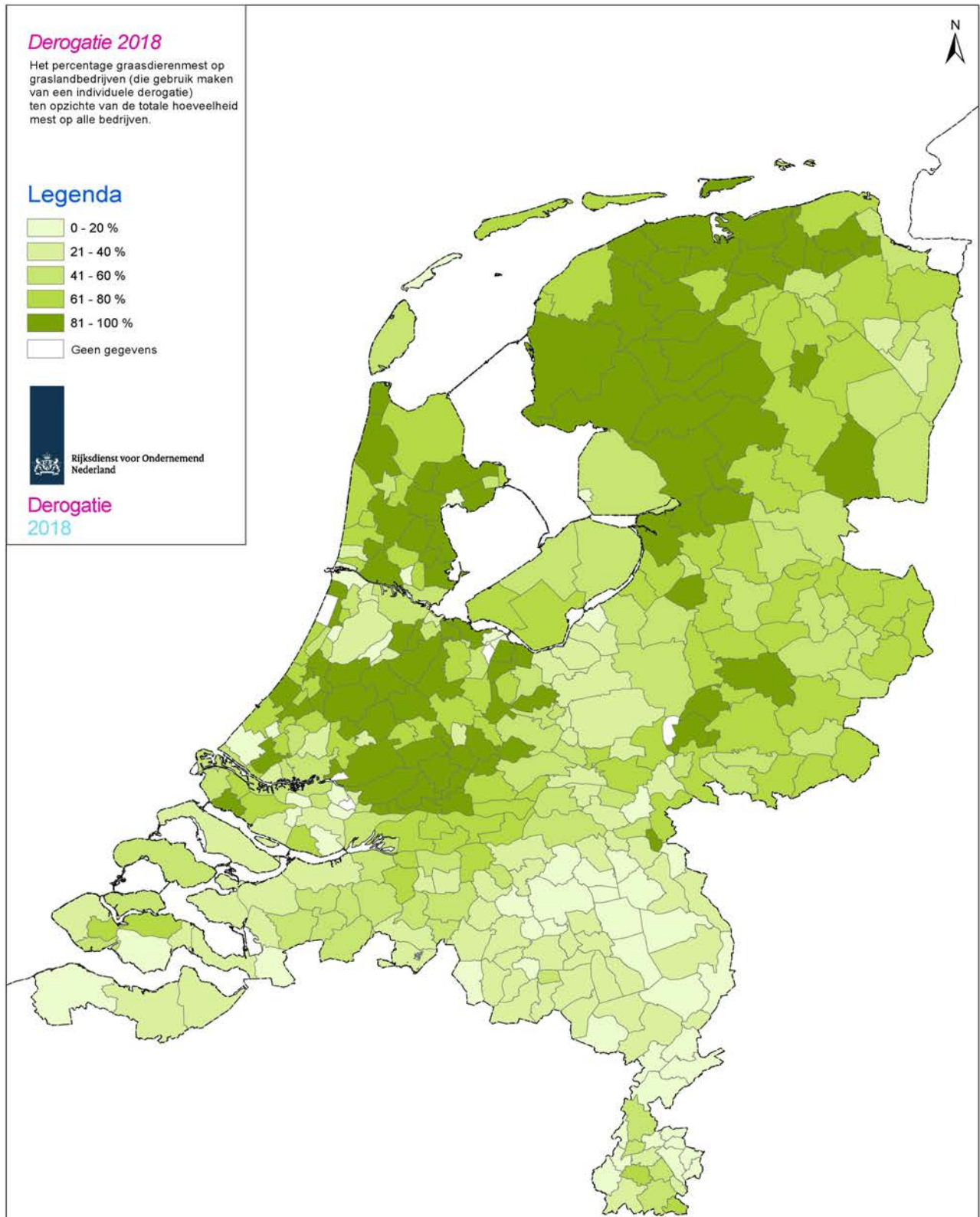
Derogatie 2018

Het percentage graasdierenmest op graslandbedrijven (die gebruik maken van een individuele derogatie) ten opzichte van de totale hoeveelheid mest op alle bedrijven.

Legenda

Derogatie
2018

Bron:

Topografische Dienst Nederland, Gemeentengrenzen; 2017

BRIDGIS, Nederland buitengrens; 2003

Team Analyse, Selectie en Beschikbaar stellen, Assen

Derogatie 2018

Het percentage graasdierenmest op graslandbedrijven (die gebruik maken van een individuele derogatie) ten opzichte van de totale hoeveelheid graasdierenmest op alle bedrijven.

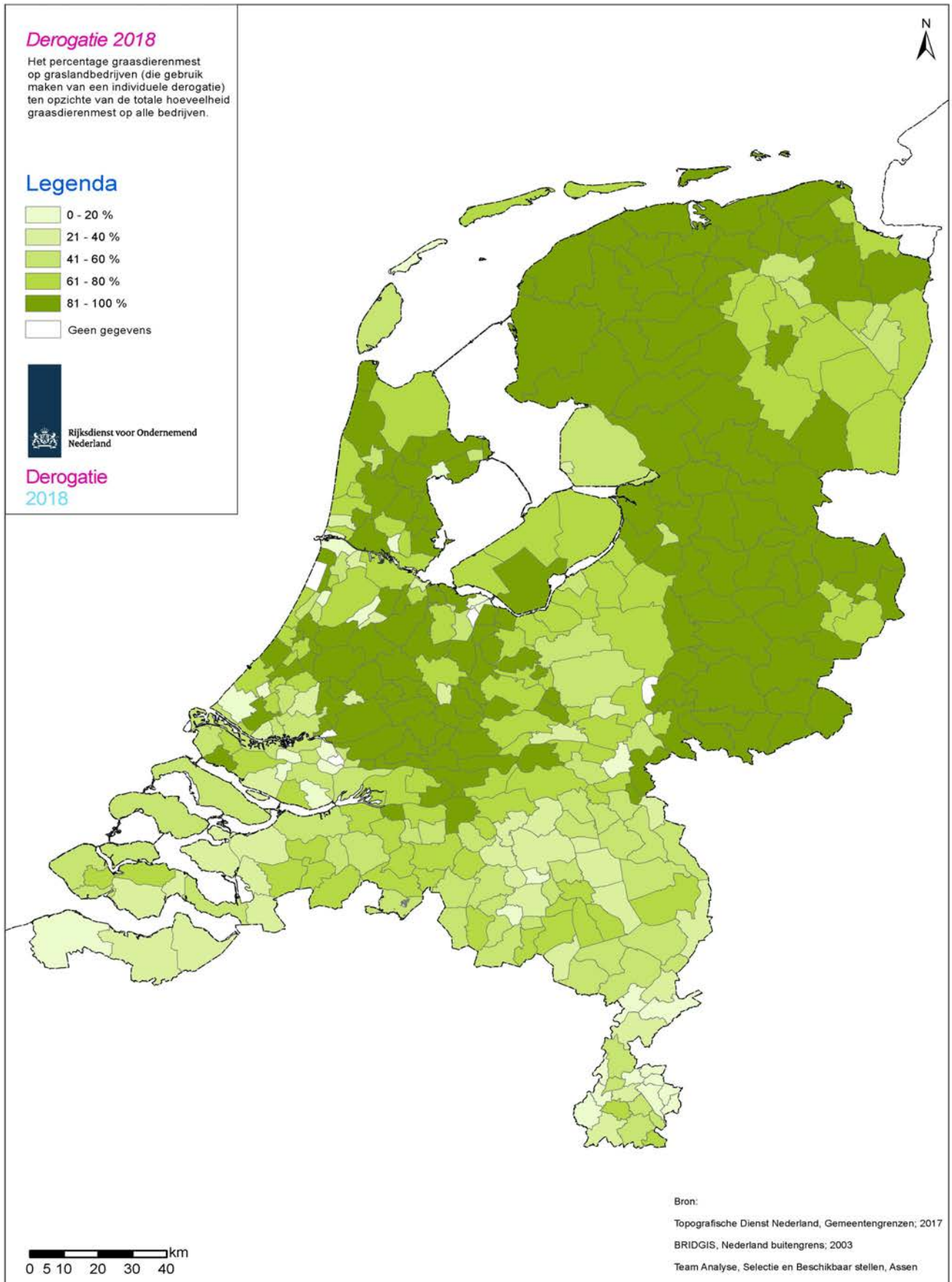
Legenda

- 0 - 20 %
- 21 - 40 %
- 41 - 60 %
- 61 - 80 %
- 81 - 100 %
- Geen gegevens

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

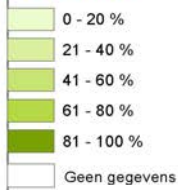
Derogatie
2018

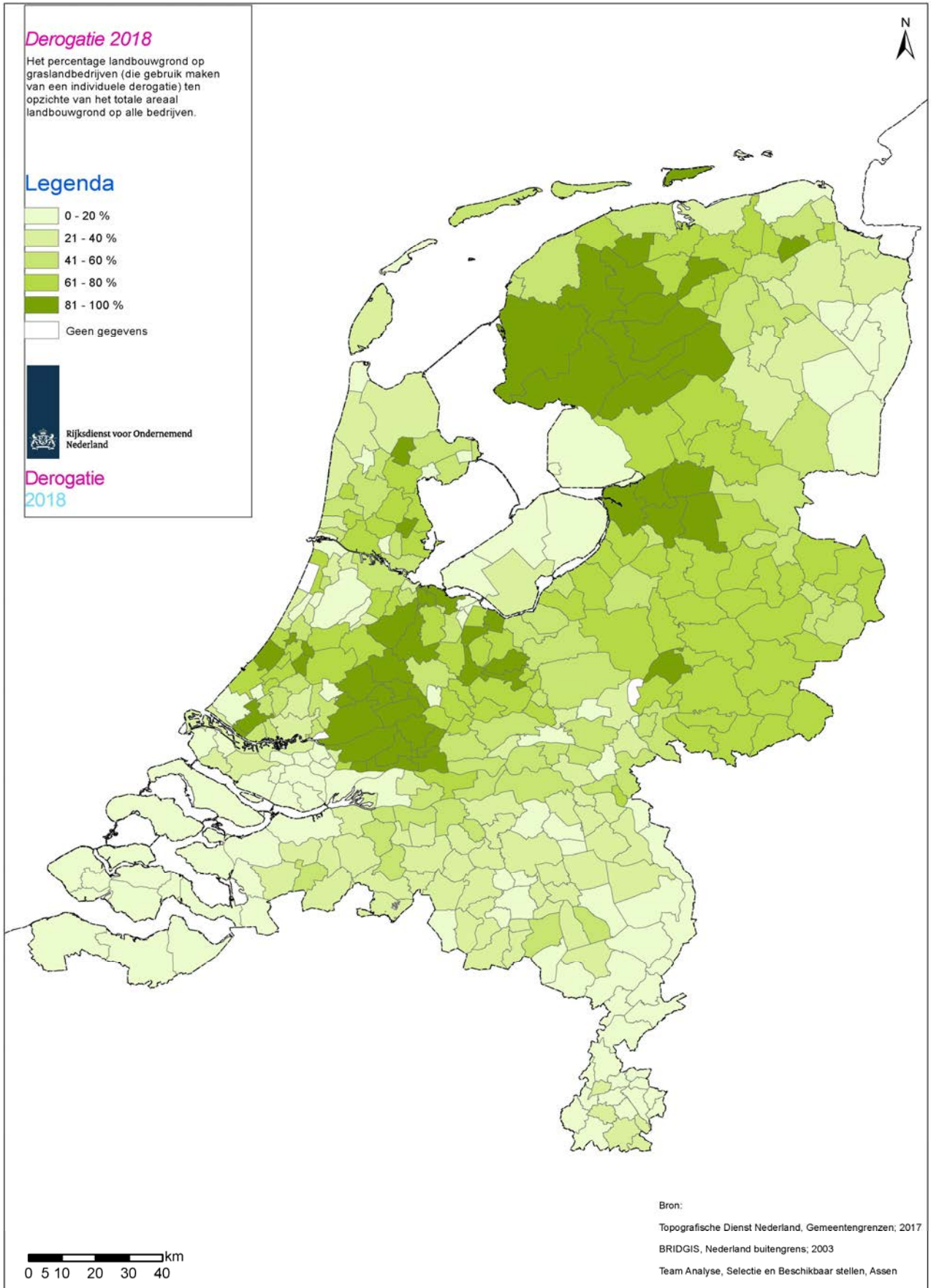
Derogatie 2018

Het percentage landbouwgrond op graslandbedrijven (die gebruik maken van een individuele derogatie) ten opzichte van het totale areaal landbouwgrond op alle bedrijven.

Legenda

Derogatie
2018

Bron:

Topografische Dienst Nederland, Gemeentengrenzen; 2017

BRIDGIS, Nederland buitengrens; 2003

Team Analyse, Selectie en Beschikbaar stellen, Assen

Derogatie 2018

Het percentage graasdieren-omgerekend naar kg stikstof- op graslandbedrijven (die gebruik maken van een individuele derogatie) ten opzichte van het totaal aantal graslandbedrijven.

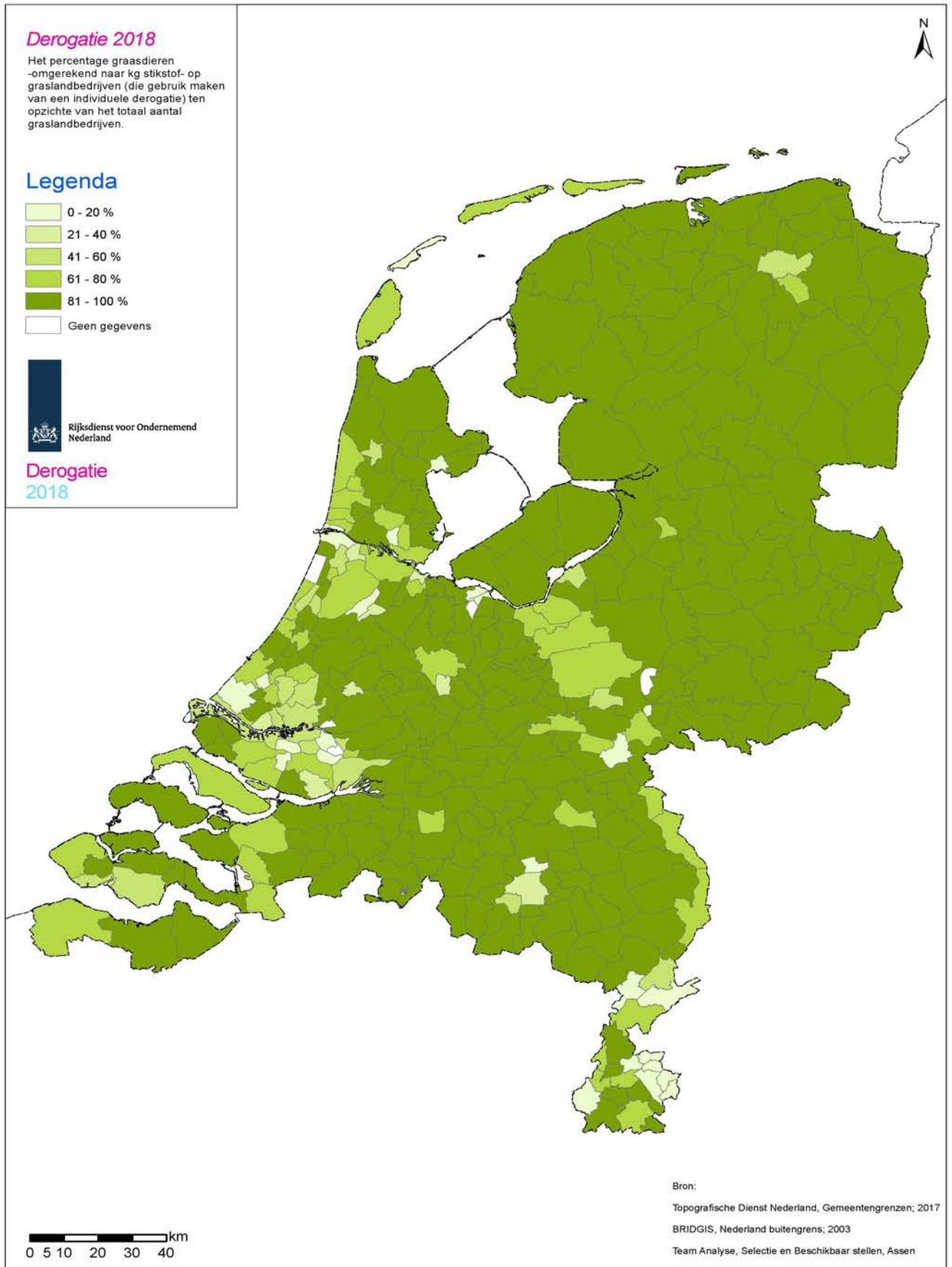
Legenda

- 0 - 20 %
- 21 - 40 %
- 41 - 60 %
- 61 - 80 %
- 81 - 100 %
- Geen gegevens

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Derogatie
2018

Bron:

Topografische Dienst Nederland, Gemeentengrenzen; 2017

BRIDGIS, Nederland buitengrens; 2003

Team Analyse, Selectie en Beschikbaar stellen, Assen

Derogatie 2018

Het percentage graslandbedrijven (dat gebruik maakt van een individuele derogatie) ten opzichte van het totaal aantal graslandbedrijven.

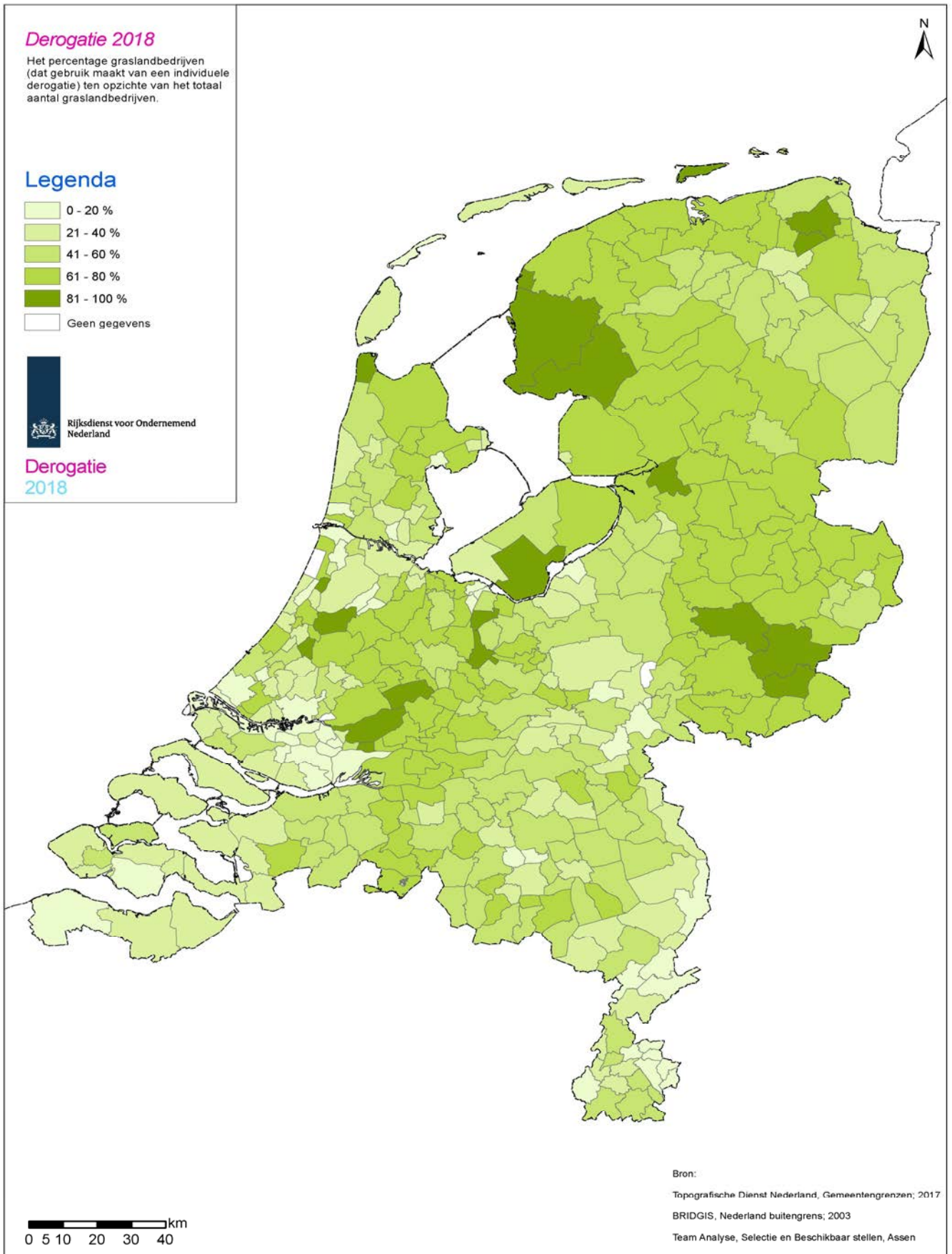
Legenda

- 0 - 20 %
- 21 - 40 %
- 41 - 60 %
- 61 - 80 %
- 81 - 100 %
- Geen gegevens

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Derogatie 2018

Bijlage B: Kengetallen

Artikel 10.1 De bevoegde autoriteiten dienen elk jaar uiterlijk in maart een verslag bij Commissie in met de volgende informatie:

- b) trends inzake de omvang van de veestapel voor elke categorie vee in Nederland en op bedrijven waaraan een derogatie is verleend;*
- c) trends inzake de nationale productie van dierlijke mest voor wat stikstof en fosfaat in dierlijke mest betreft;*
- d) een samenvatting van de resultaten van de controles in verband met de excretiecoëfficiënten voor varkens – en pluimveemest op nationaal niveau;*

b. Trends in omvang veestapel

Tabel I geeft de omvang van de veestapel op landbouwbedrijven in Nederland weer, voor de periode 2002 tot en met 2017. De getallen zijn gebaseerd op de landbouwtelling en geproduceerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Diergroep	2002	2006	2013	2014	2015	2016	2017*
Melk- en fokvee	2.753.522	2.544.783	2.796.080	2.878.000	2.958.640	3.061.352	2.893.514
w.v. melk- en kalkoeien	1.485.531	1.419.716	1.552.920	1.572.290	1.621.770	1.744.827	1.693.804
w.v. jongvee	1.253.859	1.116.867	1.243.160	1.305.710	1.336.870	1.316.525	1.199.710
Schapen	1.185.916	1.376.444	1.033.570	958.600	946.180	783.906	798.833
Geiten	254.891	309.614	412.550	431.420	469.750	499.556	532.872
Overige graasdieren	513.006	492.525	408.240	395.650	384.380	314.852	335.063
w.v. vlees- en weidevee	391.539	364.785	277.700	269.060	265.990	232.539	249.489
w.v. paarden en pony's	121.467	127.740	130.540	126.590	118.390	82.313	85.574
Varkens	11.647.677	11.355.967	12.212.300	12.238.120	12.602.890	12.478.594	12.400.699
w.v. vleesvarkens	5.591.044	5.475.689	5.754.050	5.657.190	5.803.700	5.726.290	5.630.455
Pluimvee	103.650.604	94.335.094	99.428.100	104.737.800	108.607.800	107.344.802	106.896.332
w.v. kippen	101.051.852	91.782.259	97.719.300	103.038.500	106.762.900	105.619.586	105.184.440
w.v. slachteenden	852.420	1.043.349	810.400	852.900	932.200	930.642	1.009.399
w.v. kalkoenen	1.450.590	1.139.840	840.800	793.900	863.000	761.988	670.474
w.v. overig pluimvee	295.742	369.646	57.600	52.500	49.700	32.586	32.019
Vleeskalveren	713.333	843.725	925.440	921.280	909.230	957.565	953.107
Overige staldieren	994.635	1.027.953	1.342.200	1.323.600	1.404.100	1.286.475	1.261.749
w.v. konijnen	370.872	323.507	311.000	320.700	381.100	363.163	342.903
w.v. edelpelsdieren	623.763	704.446	1.031.200	1.002.900	1.023.000	923.312	918.846

*M.i.v. 2013 andere brongegevens uit CBS tabel "Landbouw; gewassen, dieren, grondgebruik en arbeid op nationaal niveau" gebruikt, omdat de gebruikelijke brongegevens niet meer worden opgeleverd.

Tabel I: Trends in omvang van de veestapel 2002-2017 (Bron CBS; definitieve cijfers).

c. Trends in nationale mestproductie

Tabel II bevat cijfers over de nationale mestproductie. Achtereenvolgens in termen van kilogrammen mest, stikstof en fosfaat. Het betreft de uitscheiding onder de staart. Er is dus niet gecorrigeerd voor stikstofverliezen die plaatsvinden in de stal en in de opslag.

Mestproductie (miljoen kg)	2002	2006	2013	2014	2015	2016	2017*
Melk- en fokvee	47.984	46.470	51.395	52.429	55.778	58.656	56.687
Schapen en geiten	1.553	1.737	1.719	1.710	1.708	1.499	1.530
Overige graasdieren ¹	5.048	4.757	3.787	3.673	3.580	2.929	3.088
Varkens	12.272	11.787	11.472	11.424	10.458	10.200	10.115
Pluimvee	1.863	1.471	1.442	1.500	1.426	1.428	1.385
Vleeskalveren	2.725	2.975	3.164	3.182	3.154	3.298	3.191
Overige staldieren	84	88	175	172	223	202	200
Totaal Nederland	71.529	69.285	73.154	74.090	76.327	78.211	76.198

Stikstofproductie (miljoen kg)	2002	2006	2013	2014	2015	2016	2017*
Melk- en fokvee	281.8	254.1	257.8	273.7	282.8	294.9	292.8
Schapen en geiten	16.2	12.4	11.5	11.6	11.7	11.2	12.0
Overige graasdieren ¹	33.2	29.5	21.6	21.6	20.6	16.6	17.9
Varkens	99.1	102.4	102.2	98.7	99.3	96.9	95.0
Pluimvee	60.3	57.7	60.6	60.1	62.0	62.2	60.4
Vleeskalveren	11.4	13.0	16.4	18.6	18.1	20.2	19.5
Overige staldieren	2.3	2.2	2.6	2.4	2.9	2.5	2.5
Totaal Nederland	504.3	471.3	472.7	486.7	497.4	504.3	500.0

Fosfaatproductie (miljoen kg)	2002	2006	2013	2014	2015	2016	2017
Melk- en fokvee	84.9	78.8	80.6	85.6	92.8	89.5	85.2
Schapen en geiten	4.7	4.3	4.1	4.4	4.4	3.7	3.9
Overige graasdieren ¹	10.4	10.0	7.2	7.3	7.3	5.5	5.7
Varkens	39.7	42.8	39.6	38.8	40.1	39.2	37.1
Pluimvee	27.4	26.9	27.2	27.7	28.3	28.9	28.0
Vleeskalveren	4.4	5.2	5.4	6.4	5.8	7.0	6.8
Overige staldieren	1.4	1.2	1.5	1.4	1.4	1.3	1.3
Totaal Nederland	172.9	169.2	165.6	171.6	180.1	175.2	167.9

Tabel II: Nationale mestproductie (herberekening) in miljoenen kilogram mest, stikstof en fosfaat. (Bron CBS; * voorlopige cijfers).

¹ Voor alle jaren inclusief paarden en pony's en vleesvee (exclusief vleeskalveren).

Wijziging mestproductie in relatie tot referentiejaar 2002

In tabel III is de wijziging van de mestproductie in kilogrammen mest, stikstof en fosfaat weergegeven in relatie tot het referentiejaar 2002, waarbij rekening is gehouden met de herberekening.

Wijziging ten opzichte van 2002 (in %)					
	2013	2014	2015	2016	2017*
Mestproductie	2.3	3.6	6.7	9.3	6.5
Stikstofuitscheiding	-6.3	-3.5	-1.4	0.0	-0.9
Fosfaatuitscheiding	-4.1	-0.6	4.2	1.3	-2.9

Tabel III: wijziging van de mestproductie (herberekening) in de jaren 2013 - 2017 in relatie tot het referentiejaar 2002. (Bron CBS; * voorlopige cijfers).

d. Excretiefactoren varkens en pluimvee

De excretiefactoren voor 2017 zijn nog niet bekend. Tabel IV geeft de definitieve factoren voor 2016. Deze zijn berekend door de Werkgroep Uniformering Mestcijfers (WUM)⁸, die achteraf zo goed mogelijk berekent wat de inhoud van het rantsoen is geweest en zodoende de mestproductie berekent.

Diercategorie	Mestproductie		Mineralenuitscheiding		
	Drijfmest kg/dier/jaar	Vaste mest kg/dier/jaar	Stikstof kg N/dier/jaar	Fosfaat kg 2O5/dier/jaar	
Varkens					
• vleesvarkens. 20 tot 50 kg en 50 kg en meer	1000		11.5	4.3	
• opfokzeugen en -beren	1200		14.6	5.9	
• gedekte zeugen. zeugen bij de biggen en overige fokzeugen ¹	4500		29.7	14.2	
• opfokberen. 50 kg en meer	1200		14.6	5.9	
• dekrijpe beren	3200		22.7	11.1	
Kippen					
• vleeskuikens			10	0.43	0.14
• ouderdieren van vleesrassen. jonger dan 18 weken			8.2	0.35	0.21
• ouderdieren van vleesrassen. 18 weken en ouder			20	1.09	0.58
• leghennen. jonger dan 18 weken			6.5	0.36	0.17
• leghennen. 18 weken en ouder			17.5	0.75	0.41
Vleeseenden en kalkoenen					
• vleeseenden			45.0	0.76	0.40
• kalkoenen			45.0	1.81	0.89

Tabel IV: Mestproductie en mineralenuitscheidingsfactoren van varkens en pluimvee (Bron CBS; definitieve cijfers 2016).

¹Inclusief biggen.

⁸ De Werkgroep Uniformering Mestcijfers (WUM) is een structureel samenwerkingsverband bestaande uit vertegenwoordigers van het Ministerie van LNV, Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Praktijkonderzoek Veehouderij en het Landbouweconomisch Instituut (LEI). De WUM berekent elk jaar de mineralenexcretie per gemiddeld aanwezig dier. Op basis van gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek, aangevuld met gegevens uit het Bedrijven Informatienet (BIN), worden door het CBS de landelijk gemiddelde en regionaal gemiddelde mestsamenstelling en mineralenproductie berekend. Dit is een jaarlijks terugkerende bezigheid. De resultaten van de berekeningen worden besproken en geaccordeerd in de werkgroep WUM.